

פרשת וירא

פרק יח

(ו) **לושי. כמו: ותלש.** פי', כי הלישה הוא הקיטוף, וטרם שיקטפו דבר¹ יערבו המים עם הקמח, ונקראת 'בצק'. א"כ, בקמח לא תאות לשון 'לישה'. אבל אמר שנמצא בתמר אחות אבשלום, שכתוב: ותקח בצק ותלש (שמ"א כח, כד), ר"ל שקטפה הבצק. וכן הלישה הנאמרת כאן.

(ז) **ושרה חיה.** פי', ר"ל שיהיה מלת 'חיה' תאר לשרה. או **חיה כמו כה לחי.** ר"ל שיהיה 'חיה' תאר לעת, ורומז אל הזמן שהוא בפעל שיש לו מציאות על הארץ >ההמונית<², ור"ל שבאותה העת ובאותה הנקודה בשנה האחרת יהיה בן לשרה. וכן 'כה לחי' דנבל הוא תאר לזמן – וכונתו, שדוד צוה עבדיו שיברכו נבל שבאותו הזמן לשנה האחרת³ יעשו משתה במקום ההוא – שאם יהיה תאר לאנשים החוגגים הנה, אם כן לא רמז מתי יעשו ככה. ובעבור שהזמן העובר נפסד תכף⁴ בזמן ההוא, כנהו ב'חי',⁵ ר"ל קיים.⁶

(יג) **והמלאך אמר אמת.** ר"ל, אמר זה בעבור שארז"ל: 'שנה הכתוב מפני השלום' (רש"י, בר' יח, יג; וראה יבמות סה ע"ב ועוד).⁷ **וכן: אמור לנער ויעבור לפנינו ויעבור ואתה עמוד כיום** (שמ"א ט, כט). ר"ל שלא היה מסדר הדברים שיכנס מלת 'ויעבור', שר"ל שעבר טרם שהשלים לומר ואתה פה עמד, וכן: **ויפנו משם האנשים** (בר' יח, כב) אינו מסדר הדברים,⁸ רק מפני הסבה שזכר. **ואין לנו צורך לתקון סופרים.** רומז אל מה שאמרו⁹ שהשכינה נגלית לאברהם, והיה לו לומר: וה' עודנו עומד על אברהם,¹⁰ אלא >ששנה<¹¹ הכתוב¹² מפני הכבוד.¹³ וא"ע ר"ל¹⁴ שאברהם היה עומד לפני השם במקום ששלח שם¹⁵ המלאכים. וזהו אומרו **והעד, אל המקום אשר עמד שם וכו'.**

¹ בכ"י ד: כבר.

² כך בכ"י בג; בכ"י א ליתא; בכ"י ד: התמונית.

³ בכ"י בד: הבאה.

⁴ ההמשך בכ"י ד: תואר הזמן ב'חי'.

⁵ בכ"י ב: ככה בחר.

⁶ כ"י ו מוסיף: **וי"א פתח האהל.** כלומר, כי לזה לא ראה שרה כשדבר עם אברהם באהלה, לפי שהיה אהל שרה אחר אהל אברהם. ושרה שומעת פתח האהל שלה, שהפתח הוא אחר אהל אברהם. (יא) **באים בימים. הגיעו.** ר"ל שאינו לשון התחלה. וכן פי' הא"ע: בא לפני – הגיע (ראה א"ע, בר' ו, יג). (יב) **ועוד, כי אדני זקן.** ר"ל כי אמרו: ואדני זקן, היא תוספת הרחקת העידון והתענוג, ובלתי מלת 'ועוד' לא יתכן. **בקרבה. בנפשה.** זה כנגד הר"ש שאמר: 'בקרבה – במעיה וקרביה' וכו'. והואיל שפירש **בנפשה**, המשיך פי' ואמר **והשם גלה וכו'.** ר"ל גלה מה שחשבה בלבה וכו'. **והשם גלה וכו'.** ר"ל כי: ויאמר יי (בר' יח, יג), הוא מאמר המלאך מהשם. והעד, אמרו בתוך דבריו אחר כן: למועד אשוב אליך (שם, יד), כי אינו על השם, רק על המלאך עושה שליחותו. (יג) **ואני זקנתי. פי' אחרי בלותי.** ר"ל כי שניהם(?) אחד. והכל שב אל שרה, לא שיהיה 'ואני זקנתי' על אברהם.

⁷ כ"י ג מוסיף: שהנה היא אמרה ואדני זקן.

⁸ בכ"י ד: מלת ויעבור, ר"ל שהנער עבר טרם שהשלים לומר לו ואתה פה עמד עמדי וכן ויפנו משם האנשים אינו מסדר

הסיפור. קטע זה חסר בכ"י ב.

⁹ כ"י ג מוסיף: ז"ל.

¹⁰ ולא, ואברהם עודנו עומד לפני ה' (בר' יח, כב).

¹¹ כך בכ"י ב; בכ"י אג: שכנה; בכ"י ד: שנכנס.

¹² בכ"י בד ליתא.

¹³ ראה בר"ר מט, ז; פי' רש"י לבר' יח, כב.

¹⁴ בכ"י ב: והוא שר"ל.

¹⁵ בכ"י בד ליתא.

(כא) **שהכל ידע <כל חלק על דרך כל>**¹⁶ **לא על דרך חלק**. ר"ל שהשם ית', שהוא כללי, ידע כל המציאות על דרך כל, כלומר בדרך כלל, שהכל מצוייר בעצמו ולא יצטרך לבחון העולם פרט אחר פרט כמו שיעשה האדם שהשגתו אישית.¹⁷ וזהו אמרו: **ולא על דרך חלק**. וכן ארז"ל: 'כולן נסקרין בסקירה אחת' (ר"ה יח ע"א). ופי' הפסוק הוא כן לפי כוונתו: ארדה נא ואראה, אם עשו כלם ברעה הזאת – כלה, כלומר יכלו כלם יחד; ואם לא עשו כלם, רק קצתם – אדעה מי הם, כי הכל גלוי לפני. וזהו אמרו: **והעד כי זה אמת ואם הוא סוד גדול אומרו באברהם האף תספה**. ר"ל כי אברהם תמה ואמר: אם בעבור שהשגחתך כוללת תספה צדיק אם רשע ולא תבחין ביניהם?

פרק יט

(ו) **ונמצא חסר**. >ר"ל כמלת: נצרה¹⁸ על דל שפתי (תה' קמא, ג).
(טו) **לא יתכן לומר: וכמו עלה השחר**. ר"ל שתהיה מלת 'כמו' נקשרת עם פועל עבר, רק עם שם.¹⁹ ואמר, הוא ששכח ר' יונה:²⁰ **ורבו כמו רבו** (זכ' י, ח), שמלת 'כמו' נקשרת עם²¹ 'רבו' שהיא פועל עבר.

(יז) **אתה וכל אשר לך**. ר"ל שאם לא נזהר, רק לוט לבדו, איך נענשה אשתו? **וכן: לא תאכל ממנו** (בר' ב, יז) **הנאמר לאדם**. ר"ל הוא ואשתו, ולכן נענשה.

(לא) **הבכירה. יתכן שהיתה לו אשה אחרת ומתה בתחלה**. אמר²² זה, כי מלת 'בכור' לא תפול, רק על מי שהוא פטר רחם, והוא אמר למעלה: 'לוקחי בנותיו (בר' יט, יד),²³ שתי בנות אחרות היו לו ומתו בסדום' (א"ע, פי' שם). ואם היו כלם מאם אחת, איך נשאת הצעירה לפני הבכירה, שהרי זאת הבכירה היא פטר רחם? לכן אמר **שיתכן שהיה לו אשה אחרת ומתה בתחלה**, ומאותה האשה היו לו אותן הבנות שנשאו בסדום. וזאת הבכירה נולדה מהאשה האחרונה²⁴ שהיתה נציב מלח והיתה לה פטר רחם.

פרק כ

(יז) **וכן: וישם דמי מלחמה בשלום** (מל"א ב, ה). ר"ל ששב אל אבנר לבדו, לא אל עמשא. ור"ל שיואב חשב הריגת עשאל אחיו שהיתה במלחמה כאלו היתה בעת השלום, ולקח נקמתו מאת ההורג, שהוא אבנר. **וכן: בעמוד ענן אדבר אליהם** (תה' צט, ז). ששב אל משה ואהרן,²⁵ לא אל שמואל הנזכר עמהם. **וכן: אלה בני עדה** (בר' לו, יב). לא שב אל קרח שהוא בן אהליבמה, ולא אל עמלק שהוא היה בן תמנע פלגש אביו, רק אל האחרים. **>וכן: אשר עבדתי אותך בהן** (שם ל, כו).

¹⁶ כך בכ"י ג; בכ"י א: כל; בכ"י ב: החלק על דרך כל. בכ"י ד: שהכל יודע הכל.

¹⁷ ראה מו"נ ג, כא.

¹⁸ כך בכ"י ג; בכ"י אד ליתא; בכ"י ב: נצרה.

¹⁹ בכ"י ג' רק עם שם' ליתא.

²⁰ בכ"י ב: ואמר א"ע שר' יונה שכח; בכ"י ד: ואמר החכם כי ר' יונה שכח.

²¹ כ"י בד מוסיפים: מלת.

²² בכ"י ג: פי' הביאו לומר.

²³ כ"י ג מוסיף: מורה כי.

²⁴ בכ"י ג: האחרת.

²⁵ כ"י ג מוסיף: לבדם.

שב אל נשיו, לא אל ילדיו.²⁶ וכן: <תרח>²⁷ אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים (יהו' כד, ב). שב אל תרח ואל נחור, לא אל אברהם.

פרק כב

(א) וטעם: עתה ידעתי (בר' כב, יב), כמו: ואם לא אדעה (שם יח, כא). ר"ל שהשם ידע כל²⁸ <חלק>²⁹ על דרך כל,³⁰ ושם ביארתי.

(יד) וטעם: בהר יי יראה, באלה הדברים. ר"ל שם הביא הרבה פסוקים שרמז בהם שדעתו שלא כתבם משה, וזה אחד מהם. וטעמו, שלא נקרא 'הר ה' עד שנבנה שם בית הבחירה.³¹ והיתה כוונתו שאז נכתב זה. ואם לפי הפשט <זה יאות אליו>³², אנחנו³³ לא נאות לו, כי דעתינו שנכתב בנבואה.

(יח) עקב. שכר באחרית.³⁴ הביאו לומר זה <בעבור>³⁵ שהעקב בסוף הגוף.³⁶ בכאן ראיתי לבאר³⁷ ענין הנסיון, את אשר בעד אשנב שכלי נשקפתי,³⁸ יען היותו פנה מפנות התורה ויתד האמונה, עם עוצם זרותו ורוחק השגת תכלית הכונה בו. כי יראה ממנו בתחלת המחשבה שדבר זה³⁹ מרוחק בעצם <האל ית', והוא, ש>⁴⁰ השם ית' ינסה הצדיק ויבחנהו, הן בצוותו עליו לעשות אי זו מן הפעולות המביאות אל שלימות במדות או בהאמנת דעת אמתי, או שיביא עליו צרות גדולות ונזקים עצומים בגופו ובממונו ובבניו ובבני ביתו ללא חטא קדם אליו יחייב הענשים ההם עליו, לנסות היעמוד לבו באמונתו ולא תמעד אשורו מנתיב צדקו. וזה העניין, ר"ל ענין הנסיון, אם היתה כוונתו הנראה ממנו בתחלת המחשבה – תהיה דעת בטלה נתלית באל ומרוחק ממנו מאד, והוא, לחייב העול לאל ית' ושיכוון⁴¹ לדעת מה שלא ידע קודם חלילה. כי האמונה המיושרת ומסודרת⁴² היא, שהשם ית' כל דרכיו משפט⁴³ ושהוא יודע כל⁴⁴ הדברים על אמתתן <טרם>⁴⁵ היותם, עם האמיננו שלא תכריע ידיעתו האפשר האחד על האחר לדברים האנושיים האפשריים, שאם כן, בטלו המצוות והעבירות⁴⁶ ואזהרות התורה ויחול הגמול והעונש. אבל קצרו דעתינו לבאר

²⁶ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

²⁷ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

²⁸ בכ"י בד: הכל.

²⁹ כך בכ"י ג; בכ"י א ליתא.

³⁰ בכ"י ד: כלל לא על דרך חלק.

³¹ בכ"י ג: המקדש.

³² כך בכ"י בג; בכ"י א: יאות אליו זה; בכ"י ד: יאות זה.

³³ בכ"י בגד ליתא.

³⁴ כ"י ו מוסיף: כלומר, לשון עקב כמו שאמר דוד: בשמרם עקב רב (תה' יט, יב).

³⁵ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

³⁶ כ"י ו מוסיף: והשכר הוא בסוף הימים. אמר הפך הכתוב, ר"ל שהכתוב ספר שהשם צוהו שלא ישחיטנו, כי כן אמר לו:

אל תשלח ידך אל הנער (בר' כב, יב).

³⁷ בכ"י בד: להאריך ולבאר.

³⁸ על פי משלי ז, ו.

³⁹ בכ"י בד: דבר זה.

⁴⁰ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁴¹ כ"י ב מוסיף: האדם; בכ"י ד: ושיבחן האדם.

⁴² בכ"י ד: והמהודרת.

⁴³ על פי דב' לב, ד.

⁴⁴ כ"י ב מוסיף: כי האמונה.

⁴⁵ כך בכ"י בגד; בכ"י א: עם.

⁴⁶ בכ"י ב: והעבודות נ"א והעברות; בכ"י ד: והעבודות.

איך ידע באשר מדעו הוא עצמו, ואין נמצא <בלתו>⁴⁷ יכול להשיג ישותו ועצמו. אם כן, חובה עלינו לבאר זה הספק, ר"ל עניין הנסיון, אחר שזכרה התורה אותו במקומות חלוקים ואחר שנבוכו בו רוב המפרשים. גם הר"ם ז"ל, אף אם כל דבריו נכונים⁴⁸ ובבונים ומימיו אנו שותים, פירש בו פירוש זר מאד לפי לשון הפסוקים ולפי עניני הפרשיות אשר נזכרה בהם זאת הפנה. כי הוא ע"ה פירש, כי בכל מקום שנזכר ענין הנסיון בתורה אין כונתו שידע השם מה שלא ידע קודם, אבל הכונה, שאותו מעשה יהיה משל ילמדו ממנו בני אדם מה שראוי לעשותו או להאמין.⁴⁹ והיוצא מדבריו, שפירוש: לדעת הישכם אוהבים (דב' יג, ד), כמו: להודיע. גם בענין העקידה באמרו: כי עתה ידעתי (בר' כב, יב), יהיה כונתו כמו: הודעתי. וכן הביאו הא"ע בשם הגאון,⁵⁰ ר"ל שבזה <המעשה, ר"ל>⁵¹ מעשה העקידה, יתבאר לבני אדם כלם גבול יראת אלהים ועבודתו⁵² עד היכן היא מגעת, וילכו אחריך וילמדו ממך. ובהיות זה הענין⁵³ רחוק מלשון הפסוק וענינו, אנחנו נאמר בו הנראה לנו.

ונאמר, כי ידוע הוא ששלימות האדם המכוון בו הוא תחלה בכח, כי עיר פרא אדם יולד,⁵⁴ ויצא אל הפועל בחריצות ובהשתדלות גדול מדרגה אחר מדרגה. ואם ישאר בכח ולא יצא אל הפועל מפני התרשלות או מפני מונעים יעמדו <לו>⁵⁵ מנגד,⁵⁶ הכח ההוא יפסד ואין בו תועלת, ואפילו יהיה בו כח קרוב. ויען היות השם ית' מקור חיים, מעיין המציאות, מבוע הטוב, השופע ממנו מכל צד ואל כל צד – לא ימנע טוב מבעליו. וכאשר יגיע הצדיק למדרגה שיהיה בכחו לעמוד לפני הנסיון, הן לעשות הפעולות הנאותות והנבחרות להגיע מהן אל שלימות המידות או בנתינת דעות אמיתיות, או שיהיה בו כח לקבל הצרות והמכאובים בגופו או בהפסד ממונו ובניו ולא ימעדו קרסוליו⁵⁷ מדרך ישרו, והכל גלוי וידוע לפני השם ית' – רצונו וחפצו שיצא הכח ההוא אל הפועל, ולא ישאר עם כוחו לבד ויפסד, אבל תהיה צדקתו עומדת לעד, ויקבל שכרו בעולם שכולו טוב. ואף אם לא קדמו אליו חטאים יחייבו עליו הצרות ההם והמכאובים – אין ליחס על זה עול לדין <האמת>,⁵⁸ באשר עונג עולם הבא הוא תענוג רוחני קיים נצחי אשר אין ערך אליו, ולא דומה בתענוגים החומרניים הפוסקים והאובדים. ואין מדרך החכמה האלהית למנוע טוב גדול מפני נזק מועט. ולכן איננו עול ועוות הדין אליו אם <יבואו>⁵⁹ צרות ונזקים על הצדיק הגמור – בהפסד ממונו וקניינו ובניו הקטנים הנחשבים כגופו או ינגע חמרו בנגעים גדולים או יכעיסהו⁶⁰ במכאובים עצומים – אחר אשר גלוי וידוע לפניו אשר כח בצדיק לעמוד בפני הנסיון, ולא יהרהר אחר מדותיו, רק יפשפש במעשיו, ויהיו הצרות ההם סבה להוסיף אומץ באלוהיו,

⁴⁷ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁴⁸ בכ"י ב: כל דרכיו נכוחים; בכ"י ג: כל דבריו נכוחים.

⁴⁹ ראה מו"נ ג, כד.

⁵⁰ ראה א"ע, פי' בר' כב, א.

⁵¹ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁵² בכ"י בד: ועבודתך אותו.

⁵³ בכ"י ד: הפירוש; בכ"י ב ליתא.

⁵⁴ על פי איוב יא, יב.

⁵⁵ כך בכ"י ג; בכ"י אבד ליתא.

⁵⁶ בכ"י ב: כנגדו; בכ"י ד: נגדו.

⁵⁷ על פי שמ"ב, כב, לז.

⁵⁸ כך בכ"י גד; בכ"י א ליתא; בכ"י ב' האמת [...] אליו ולא ליתא.

⁵⁹ כך בכ"י בגד; בכ"י א: יביא.

⁶⁰ בכ"י ד: יכאיבהו.

ויטהר ידיו מעונותיו, כי אין צדיק <בארץ>⁶¹ אשר יעשה טוב ולא יחטא,⁶² וישלים נפשו במדות ובמושכלות,⁶³ ובזה יזכה שתהיה נפשו צרורה בצרור החיים המתמידים. ובחק האל⁶⁴ ית' משפט צדק ויושר גמור, לפי הנראה לנו, לצרף הצדיק ולטהרו <בצרות>⁶⁵ החומר, הנחשב לאין <בהיותו>⁶⁶ כלה ופוסק, אחר שכח בו לעמוד ולהשען באלהיו, כדי למלט נפשו מרדת שחת ולהשאירה לנצח נצחים קיימת בתענוג מופלא קשורה בעליונים, כי הכוונה במציאות האדם היא בנפש לא בחומר. אמנם אם <ניחס>⁶⁷ אליו ית' שיביא צרות על אדם שלא הגיע למדרגה הזאת, ר"ל שלא יוכל לעמוד לפני הנסיון, ללא חטא קדם אליו יחייב העונשים ההם, או שיפליג בעונש יותר מהראוי לפי חטאו – היה זה עול גמור בחקו, וחלילה לאל מרשע.

כבר ביארנו ביאור⁶⁸ רחב עניין הנסיון⁶⁹ הנזכר בתורה במקומות רבים, שאין כוונתו שהשם ית' ינסה את האדם⁷⁰ לדעת דבר נעלם ממנו ית', רק להוציא מהכח אל הפועל מה שבכחו כדי לקבל הראוי לו, כי אוהב השם שערי החסד ולא ימנע טוב מבעליו. ואמרנו כי <אין>⁷¹ לתמוה מאמרו לשון 'נסיון' הנופל על ענין מסופק אצל מנסה,⁷² כי ידיעת השם ית' בעתיד לא יכריח⁷³ אחד מן האפשריים על האחר,⁷⁴ כי בא בדרך השאלה, <בדרך>⁷⁵ שאם <יצו>⁷⁶ או יעשו בני אדם בדומה לאלו הפעולות, יאמר עליהם <שהם>⁷⁷ פועלים, ואמרו בשם ית' כן על דרך 'דברה תורה כלשון בני אדם'. ולכן להוסיף⁷⁸ ביאור בעניין הנסיון הנזכר בפרשת המן באמרו: למען אנסנו (שמ' טז, ד), נאמר כי כוונת השם ית' ביציאת ישראל ממצרים היתה להיותו לו לעם <סגולה>,⁷⁹ ר"ל להנחילים העולם הבא.⁸⁰ ומאשר השם ית' אשר לו נתכנו עלילות לא יחייב בצדק וברשע, רק יסבב סבות להישיר בני אדם לעבודתו, על כן סבב ארך הזמן לעמדם במדבר כדי שימותו שם הדור הרע, הגדל על הדעות המצריות הצביות,⁸¹ וימחה רישומן <מקרבינו>⁸² ולא תזכרנה הראשונות ולא תעלנה על לב. ואת בניהם הקים תחתם, הגדלים על הדעות האמתיות הנמסרות להם על ידי משה ואהרן ושאר

⁶¹ כך בכ"י ג; בכ"י א ליתא; בכ"י ד: איש בארץ; בכ"י ב: כי אין אשר יעשה.

⁶² על פי קהלת ז, כ.

⁶³ בכ"י בגד: ובשכליות.

⁶⁴ בכ"י ב: אבל הוא.

⁶⁵ כך בכ"י בד; בכ"י אג: בהיות.

⁶⁶ כך בכ"י בד; בכ"י אג ליתא.

⁶⁷ כך בכ"י בגד; בכ"י א: נתיחס.

⁶⁸ בכ"י ג: פירוש.

⁶⁹ בכ"י ב: כבר בארנו עניין הנסיון ביאור רחב בפירוש. בכ"י ד הקטע מ'כבר ביארנו' עד 'ושפלות ועבדות והיתה להם' ליתא.

⁷⁰ בכ"י ב: ינסה מנסה.

⁷¹ כך בכ"י גד; בכ"י א: יש.

⁷² בכ"י ב: מנוסה.

⁷³ בכ"י ב: יכריע.

⁷⁴ ראה מו"נ ג, כא.

⁷⁵ כך בכ"י בג; בכ"י א ליתא.

⁷⁶ כך בכ"י ג; בכ"י אב: יצאו.

⁷⁷ כך בכ"י בג; בכ"י א ליתא.

⁷⁸ בכ"י ב: ולכן לא נוסף.

⁷⁹ כך בכ"י בג; בכ"י א: נחלה.

⁸⁰ בכ"י ב: שכולו טוב.

⁸¹ ראה מו"נ ג, כט.

⁸² כך בכ"י ב; בכ"י א: מקדם; בכ"י ג ליתא.

הזקנים, והיו ראויין לכבוש את הארץ ולשבת בה בהשקט ובבטחה, כאשר לא גדלו >ולא הורגלו<⁸³ בשפלות ובעבדות, והיתה להם נפש גבוהה.⁸⁴ וגדלו ג"כ בהזמנת מזונותם ומציאותם בלי טורח ועמל, אשר הוא הצעה >והכנה<⁸⁵ לנחול העולם הבא, יען היותו פנוי לעבודת השם ית'. ועל כן הוריד להם המן וצוה ללקוט דבר יום ביומו, ואם יותירו ממנו עד בקר ירום תולעים ויבאש, כדי להרגיל לבם לעבודתו ויכונו לבם לשמים >תמיד<⁸⁶, כאשר יצטרכו מדי יום ביום >לשם ית' לדבר<⁸⁷ טרפם ומחיייתם, ישוו >השם נגדם תמיד<⁸⁸ ולא ישכחוהו כהרף עין, כי כנוס הפרנסה והעדפתה סבת הגאווה והבעיטה, כדרך: וישמן ישורון ויבעט (דב' לב, טו). וזהו אמרו: ויצא העם ולקטו דבר יום ביומו (שמ' טז, ד), כי עניין הנסיון הנזכר הנה איננו דבק, רק עם צאת⁸⁹ לקיטתו דבר יום ביומו, לא עם המטרתו מן השמים. ר"ל כי בהכפל⁹⁰ תמיד פעולות היראה וההכנעה לפני השם, יען הצטרכו אליו דבר יום ביומו, ישוב אליהם לקנין חזק, ותהיה היראה בנפשותם כמסמרות קבועים ונטועים, ויצא מה שבכח אל הפועל. כי ידוע הוא, כי המופת הנכבד הזה אשר התמיד מ' שנה, אילו רצה השם להוריד ממנו בפעם אחת לימים רבים, היה ספק בידו לעשות, ולא יבאש ורמה לא יהיה בו כאשר היה מדי שבת בשבתו. גם מלא העמר הניתן בצנצנת נתקיים ימים רבים בלי הפסד ושינוי, ועדין הוא קיים לפי אמונתנו. אבל הורדתו וקיומו לפי הצריך דבר יום ביומו לבד היה לסבה אשר זכרנו, ר"ל לקבוע היראה וההכנעה בנפשותם. ואמר בו לשון 'נסיון' >שהיא<⁹¹ לשון מסופק, שנראה ממנו שהשם ית' עשה זה המופת לישראל לנסות אם ילכו בתורתו, כאמרו: הילך בתורתי אם לא (שם), הוא על דרך⁹² דמיון לבני אדם. המשל,⁹³ ר"ל כי אם אחד מהאדונים יהיה בידו לפרנס עבדיו ובני ביתו מזונותם⁹⁴ שנה או שנתים בבת אחת, והוא לא יעשה כן אבל יכלכלם דבר יום ביומו בצמצום, תהיה כוונתו לזרזם בעבודתו >וליראו<⁹⁵, אשר אם יתרשלו בעבודתו ימיתם ברעב. ועל דרך⁹⁶ זה נאמר הנה: למען אנסנו הילך בתורתו אם לא (שם), לא שהשם ית' יבצר ממנו דבר, אבל ידע כל הדברים טרם היותם על דרך היותם, אמנם לא תכריע ידיעתו אחד משני האפשרים בענינים הבחיריים כמו שבארנו. >נשוב לענין העקדה ונאמר, כי כן ראה דעת החכם בעניינה, ר"ל שהמצוה היתה על אברהם ע"ה כדי שיגיע אל השלמות שהיה בכחו ויצא בפעל ויקבל שכרו.<⁹⁷ וזהו דעת הא"ע ברמזו:⁹⁸ 'דע כי הדעות שתיים: האחת, דעת העתיד בטרם היותו; והשני, דעת היש הנמצא' (א"ע, פי' בר' כב, א). ר"ל

⁸³ כך בכ"י ב; בכ"י אג ליתא.

⁸⁴ בכ"י ג: רחבה. ראה מו"ג, לב.

⁸⁵ כך בכ"י בגד; בכ"י א: הזמנה.

⁸⁶ כך בכ"י בגד; בכ"י א ליתא.

⁸⁷ כך בכ"י בד; בכ"י אג: ובדבר.

⁸⁸ כך בכ"י בגד; בכ"י א: לבם נגד השם. ראה תה' טז, ח.

⁸⁹ בכ"י בד: צוואת.

⁹⁰ בכ"י ב: בהפעל.

⁹¹ כך בכ"י ג; בכ"י אב ליתא; בכ"י ד: גם.

⁹² בכ"י בד ליתא.

⁹³ בכ"י ב: ר"ל כי; בכ"י ד: כי.

⁹⁴ בכ"י בד: אשר מזונותיו עליו.

⁹⁵ כך בכ"י בד; בכ"י אג: וליראם.

⁹⁶ בכ"י בד ליתא.

⁹⁷ כך בכ"י דהו (בשינויים קלים); בכ"י אבג ליתא.

⁹⁸ בכ"י ב: וזהו ברמזו; בכ"י ג: וזהו מה שכונן החכם א"ע ברמזו. בכ"י ד: וזה אמרו ברמזין.

באומרו: 'כי הדעות שתיים', כי השם ית' יודע העתידות בעודן בכח ומדעו נתלית בהעדר, וזהו אומרו: 'דעת העתיד בטרם היותו', וידע אותן⁹⁹ בצאתן לפועל כמו שהן,¹⁰⁰ 'והשני, דעת היש הנמצא'. והכל ידע במדע אחד פשוט בלי שום הרכבה, כי מדעו הוא עצמו. וזהו אמרו: 'כי הדעות שתיים', הוא בערך הידוע כאשר הוא תחלה בכח ואח"כ בפועל. אבל בערך הידוע אינו כי אם מדע אחד פשוט,¹⁰¹ בו ידע כל המציאות טרם היותו ואחר היותו, כי הכל מצויר בו כמו שימצאו הדברים המושכלים מצויירם בנפש, ואם אינו דמיון אמתי, <רק בדרך הספוק>.¹⁰² ועוד חזוק לדברינו כי כן כונת החכם, באמרו: 'והשם נסהו כדי שיקבל שכר (שם), ר"ל כדי שיצא השלמות שהיה בו בכח אל הפועל, כי השכר הוא לפי הפעל כמו שבארנו. זהו הנראה לנו בעניין הנסיון. ולפי זה הפירוש סרו כל הספקות והדעות הנפסדות באיכות ידיעת השם ית' בעתידות.¹⁰³ ומהנה נתחיל דברי הא"ע ז"ל.¹⁰⁴

⁹⁹ כ"י אג מוסיפים: כמו.

¹⁰⁰ כ"י ד מוסיף: על בורין.

¹⁰¹ בכ"י ד: אבל בערך המדע אינו כי אם דעת פשוט.

¹⁰² כך בכ"י בד; בכ"י אג ליתא.

¹⁰³ בכ"י ד: יודע נסתרות.

¹⁰⁴ בכ"י ב: ומעתה נתחיל ביאור החכם א"ע בפרשת חיי שרה. בכ"י ג: ומהנה נבאר דברי החכם א"ע; בכ"י ד ליתא.